

DOI: 10.30495/jss.2023.1971062.1506

Research Paper

The cultural factors of return to addiction among the self-introduced addicts of the Andimeshk city

Farshideh Keyhani

Department of Criminal Law and Criminology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Sadegh Moradi

Department of Criminal Law and Criminology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, (Corresponding Author). E- mail: sad.moradi@iauctb.ac.ir

Gholamreza Mohammad Nasl

Department of Criminal Law and Criminology, Amin Police University, Tehran, Iran.

The conducting etiological researches on the addiction, for the design and implementation of preventive programs by experts of relevant organizations is inevitable. Therefore, this descriptive cross-sectional study was performed with the aim of ranking the cultural factors of returning to drug addiction among self-introduced addicts by using a researcher-made questionnaire by random-class sampling method among 150 people from the statistical population, including: clients (self-introduced returning addicts), helpers and advisors, and Clients' family members, in addiction treatment centers under the supervision of Andimeshk welfare in 2019. To analyze the data, descriptive statistics and SPSS software were used. In descriptive statistics, the demographic information of the sample was checked, and in inferential statistics, first the normality of the data was determined using the Kolmogorov Smirnov one-way test, and then using the Cochran chi-square test, the significance level of each of the components of operational cultural factors was determined and measured. Among the 17 items of variable cultural causes, the encouragement from the user friends to reuse drugs and spending leisure time with unhealthy entertainment, have most effect and the going to jail and the discrimination between children, have the lowest effect on return to addiction. The cultural factors effecting the return to drugs addiction can include the components of the encouragement from the user friends to reuse drugs, spending leisure time with unhealthy entertainment, labeling, failure to track related institutions, not assigning a program to spend leisure time, having positive beliefs in using drugs to relieve and treat diseases, and lack of knowledge about the nature of new drugs.

Conflict of interest:

ACCORDING TO THE AUTHORS, THE ARTICLE DID NOT HAVE ANY CONFLICT OF INTEREST.

Key words: *Drug Addiction, Return to Addiction, Cultural Causes, Self-Introduced Addicts.*

عوامل فرهنگی بازگشت به اعتیاد در بین معتادان خودمصرف شهرستان اندیمشک

فرشیده کیهانی^۱

صادق مرادی^۲

غلامرضا محمدنسل^۳

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۲۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۷/۲۷

چکیده

انجام تحقیقات سبب‌شناسی اعتیاد، برای طراحی و اجرای برنامه‌های پیشگیرانه توسط کارشناسان سازمان‌های ذی‌ربط اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. لذا این مطالعه توصیفی-مقطعی با هدف رتبه‌بندی عوامل فرهنگی بازگشت به اعتیاد در بین معتادان خودمصرف با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته با انتخاب تصادفی- طبقه‌ای بین ۱۵۰ نفر از جامعه آماری شامل مددجویان، مددکاران و مشاوران و اعضای خانواده مددجویان، در مراکز ترک اعتیاد تحت‌نظر بهزیستی شهرستان اندیمشک در سال ۱۳۹۸ انجام گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و نرم‌افزار spss استفاده گردید. در آمار توصیفی، اطلاعات دموگرافیک و جمعیت‌شناختی نمونه بررسی شد و در آمار استنباطی نیز ابتدا نرمال بودن داده‌ها با استفاده از آزمون تک کولموگروف اسمیرنوف تعیین گردید و سپس با استفاده از آزمون خی دو کوکران، سطح معناداری هر کدام از مؤلفه‌های عوامل فرهنگی عملیاتی شده و مورد سنجش قرار گرفت. از بین ۱۷ گویه متغیر علل فرهنگی، تشویق دوستان مصرف‌کننده به استعمال مجدد مواد و گذراندن اوقات فراغت با تفریحات ناسالم، بیشترین و زندان رفتن و تبعیض بین فرزندان، کمترین میزان تأثیر بر بازگشت به اعتیاد را داشتند. عوامل فرهنگی مؤثر بر بازگشت را می‌توان شامل مؤلفه‌های تشویق دوستان مصرف‌کننده به استعمال مجدد مواد، گذراندن اوقات فراغت با تفریحات ناسالم، برچسب‌زنی، عدم پیگیری دستگاه‌های ذی‌ربط، عدم اختصاص برنامه جهت گذراندن اوقات فراغت، باورهای مثبت در استفاده از مواد مخدر جهت تسکین و درمان بیماری‌ها، و عدم آگاهی نسبت به ماهیت مواد مخدر جدید دانست. واژگان کلیدی: اعتیاد به مواد مخدر، بازگشت به اعتیاد، علل فرهنگی، معتادان خودمصرف.

۱. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

E-mail: sad.moradi@iauctb.ac.ir

۳. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.

مقدمه

شناخت عوامل جرم‌زا در جامعه، جهت پیشگیری و مقابله با وقوع ناهنجاری‌ها، انحرافات و جرائم احتمالی همواره مورد توجه آسیب‌شناسان و محققان بوده‌است. در خصوص گرایش به اعتیاد به عنوان مهم‌ترین آسیب اجتماعی شناخته شده نیز عوامل متعددی مؤثر هستند که هر یک به تنهایی یا در تعامل با عامل یا عوامل دیگر پس از دوره‌ای اجتناب از مصرف می‌توانند زمینه‌ساز بحرانی فردی-اجتماعی به نام عود یا بازگشت شوند. عود اعتیاد به معنای مبادرت به مصرف مجدد مواد مخدر یا روانگردان، به عنوان مشکل اصلی در مقابل درمان و ترک بدون بازگشت است و شناسایی علل و عوامل موجد این معضل جهت پیشگیری از وقوع آن، بزرگ‌ترین چالشی است که جرم‌شناسان، جامعه‌شناسان، روان‌شناسان و به طور کلی متخصصان علوم رفتاری و آسیب‌شناسی در حوزه اعتیاد با آن مواجه هستند.

با شناسایی عوامل مؤثر در بازگشت به مواد و آگاهی از عوامل زمینه‌ساز در سوق دادن افراد به شروع مجدد اعتیاد، می‌توان با اجرای سیاست‌ها و اقدامات پیشگیرانه و کنترل کننده، درصد بالای بازگشت مواد را کاهش داد (۱۹: ۱۳۰). پدیده‌ای که امروزه شاهد آن هستیم نوعی «نسل‌کشی فرهنگی» است و به آسانی می‌توان بدون جنگ، مغز انسان‌ها را از بین برد و تنها جسم آن‌ها را باقی گذاشت (۴: ۹)؛ به عنوان مثال اعتیاد و بازگشت آن به دلیل تبلیغات در مورد کارکردهای بهداشتی و زیبایی برخی از مواد مخدر در مجالس و مکان‌هایی مانند آرایشگاه‌ها، باشگاه‌های ورزشی، و ... افزایش یافته است. باورها نیز نقش مهمی در گسترش مصرف مواد و استعمال مجدد آن دارند از جمله باورهای مثبت در استفاده از مواد مخدر جهت تسکین و درمان بیماری‌ها یا مشکلات جسمی می‌تواند از عوامل سوق دهنده به عود اعتیاد باشد. لذا انجام تحقیقات سبب‌شناسی در جهت شناسایی عوامل فرهنگی زمینه‌ساز بازگشت به ارتکاب مجدد جرم مذکور به عنوان مهم‌ترین آسیب اجتماعی و به دلیل میزان بالای آن، امری اجتناب‌ناپذیر می‌نماید و در این زمینه تحقیقات گسترده‌ای نیز انجام شده است؛ به عنوان نمونه از میان پژوهش‌های انجام گرفته، مطابق تحقیقات هاشمی و دیگران (۱۱: ۷)، عامل باورهای غیر منطقی در استفاده از مواد مخدر در درمان بیماری‌ها، شرق و دیگران (۱۹: ۱۲۹)، عامل نداشتن تفریحات و سرگرمی سالم در اوقات فراغت، قاسمی و دیگران (۱۰)، عامل کم بودن میزان دین‌داری، سوانپول^۱ (۲۱)، برچسب‌خوردن از طرف اعضای جامعه، از عوامل فرهنگی مهم سوق دهنده فرد به اعتیاد مجدد بعد از اقدام قبلی برای قطع مصرف بیان شده‌اند. لیکن با بررسی پژوهش‌های قبلی انجام شده و با مطالعه منابع تحقیقاتی موجود در خصوص علل عود اعتیاد، در شهرستان اندیمشک با وجود موقعیت آن از لحاظ قرار گرفتن در مسیر ترانزیت کشوری، خلأ تحقیقاتی به چشم می‌خورد؛ لذا با توجه به این نکته اساسی و عنایت به مطالب فوق، مطالعه حاضر با هدف شناسایی و اولویت‌بندی علل بازگشت به اعتیاد در بین معتادان خودمعرف در

حیطه‌ی عوامل فرهنگی از دید سه گروه: مددجویان خودمعرف، مددکاران، مشاوران و پزشکان یا روان-پزشکان و نیز اعضای خانواده مددجویان، به روش پیمایشی از نوع توصیفی-مقطعی، بین واحدهای پژوهش در مراکز بازپروری و درمان اعتیاد دارای مجوز بهزیستی شهرستان اندیمشک از توابع استان خوزستان در آذر ماه ۱۳۹۸، سعی در پاسخ به سؤال زیر دارد:

در بازگشت به اعتیاد در بین معتادان خودمعرف به مراکز ترک اعتیاد شهرستان اندیمشک، چه علل یا عوامل فرهنگی نقش دارند؟

چارچوب نظری

در این تحقیق به صورت ترکیبی از نظریه‌های ارائه شده در خصوص موضوع مورد بحث به عنوان چهارچوب نظری پژوهش استفاده شده است؛ بدین صورت که از تئوری‌ها و دیدگاه‌های گوناگون، هفده متغیر به شرح ذیل برای طرح فرضیه‌ها مورد استفاده واقع گردید.

از نظریه کنترل اجتماعی هیرشی^۱، متغیرهای تضعیف باورهای دینی و اخلاقی، کاهش یا قطع روابط فامیلی، تبلیغات در مورد کارکردهای بهداشتی و زیبایی برخی از مواد مخدر، و زندان رفتن؛ از نظریه برچسب‌زنی بکر و لمرت^۲، متغیر برچسب معتاد خوردن، از نظریه بوم‌شناختی برگس^۳، متغیر مهاجرت از روستا به شهر و قرار گرفتن در محیطی تازه، از نظریه فشار عمومی آگنیو^۴، متغیر شکست یا افت تحصیلی، تبعیض بین فرزندان و از دست دادن یا کاهش فرصت ازدواج، از نظریه سبک زندگی مجرمانه والترز^۵، متغیر عدم آگاهی و شناخت نسبت به ماهیت و مشخصات مواد مخدر جدید، ورزش نکردن، تغذیه ناسالم، عدم اختصاص برنامه جهت گذراندن اوقات فراغت، گذراندن اوقات فراغت با تفریحات ناسالم و باورهای مثبت در استفاده از مواد مخدر جهت تسکین و درمان بیماری‌ها یا مشکلات جسمی، و از نظریه معاشرت ترجیحی ساترلند^۶، متغیر تشویق دوستان مصرف کننده به استعمال مجدد مواد، استفاده شده است.

مرور پیشینه

در میان پژوهش‌های داخلی انجام گرفته در خصوص موضوع تحقیق، می‌توان موارد زیر را به عنوان نمونه بیان نمود:

امینی و همکاران (۱۳۸۲)، در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی عوامل اجتماعی و محیطی مرتبط با بازگشت مجدد معتادان به مصرف مواد افیونی در مراجعین به مراکز دولتی ترک اعتیاد شهر همدان،

^۱. Hirschi

^۲. Becker & Lemert

^۳. Burgess

^۴. Agnew

^۵. Walters

^۶. Sutherland

۱۳۷۹" که بین ۹۶ نفر از مردان ۱۵ تا ۶۰ ساله‌ای که حداقل یکبار اقدام برای ترک داشتند و به روش غیر تصادفی و آسان انتخاب شده بودند انجام شد؛ و صادقیه اهری و همکاران (۱۳۸۳)، در مقاله‌ای تحت عنوان "علل مؤثر بر بازگشت به اعتیاد در بیماران مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد خودمصرف وابسته به بهزیستی تهران، ۱۳۷۹" که به صورت یک مطالعه مورد-شاهدی در بین کلیه معتادان مراجعه کننده به مراکز درمانی شهید ملت‌دوست و شهید فامیلی تهران انجام گرفت؛ و فلاح‌زاده و حسینی (۱۳۸۵)، نیز در مقاله‌ای از نوع پژوهش توصیفی با عنوان "بررسی علل عود اعتیاد از دیدگاه معتادین مراجعه کننده به مرکز بهزیستی شهرستان یزد"؛ و دین‌محمدی و همکاران (۱۳۸۶)، در مقاله‌ای با عنوان "بررسی عوامل محیطی و اجتماعی مؤثر بر گرایش مجدد به مصرف مواد افیونی از دیدگاه معتادان خودمصرف مرکز پذیرش، درمان و پیگیری سازمان بهزیستی زنجان" که به صورت پژوهشی توصیفی از طریق نمونه-گیری آسان با نمونه آماری شامل ۹۶ نفر از معتادان مرد خودمصرف توسط انجام گرفت؛ و حسینی حاجی-بکنده و دیگران (۱۳۸۷)، در مقاله خود با عنوان "عوامل مرتبط در عود بیماری اعتیاد" که یک تحقیق نیمه‌آزمایشی بود و طی آن تعداد ۷۳ نفر به صورت نمونه‌گیری احتمالی و از نوع سیستماتیک در مورد دو گروه مورد مطالعه یعنی معتادان عود کرده و معتادان عود نکرده به انجام رسید؛ و فیاضی و همکاران (۱۳۸۸)، در طرح پژوهشی خود با عنوان "بررسی عوامل شخصی، خانوادگی و اجتماعی مؤثر بر بازگشت به اعتیاد در معتادان مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد شهر اهواز در سال ۱۳۸۸"؛ و ناستی‌زایی و همکاران (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای با عنوان "عوامل مؤثر بر عود اعتیاد در معتادان خودمصرف به مراکز ترک اعتیاد شهر زاهدان" که پژوهشی از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و به صورت نمونه‌گیری در دسترس بین ۲۰۰ نفر از معتادان خودمصرف مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد شهر زاهدان انجام گرفته؛ و برماس و همکاران (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی علل گرایش مجدد معتادان به سوء مصرف مواد مخدر در شهرستان اراک" که از نوع پژوهش توصیفی-مقطعی بود و در میان ۱۵۰ نفر از کلیه معتادان خودیار شهرستان اراک در سال ۱۳۸۹ به روش نمونه‌گیری در دسترس انجام گرفت؛ و طراچی و همکاران (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان "بررسی دیدگاه کارشناسان ترک اعتیاد و معتادان خودمصرف مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد شهر خرم‌آباد در مورد عوامل مرتبط با عود اعتیاد در سال ۱۳۸۹" که یک مطالعه مقطعی در مورد ۲۰۰ نفر از معتادان به مواد مخدر با حداقل یکبار سابقه عود و ۲۴ نفر از کارشناسان مراکز ترک اعتیاد تحت پوشش دانشگاه علوم پزشکی در شهر خرم‌آباد بود؛ و آقاخانی و همکاران (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی دلایل گرایش و روی آوری مجدد به ماده مخدر مت‌آفتامین در معتادان مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد ارومیه در سال ۱۳۹۱" که یک پژوهش توصیفی-تحلیلی بود و روی ۴۰۰ نفر از معتادان مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد ارومیه انجام شد، به این نتیجه دست

یافتند که یکی از مهم‌ترین عوامل بازگشت به اعتیاد، داشتن دوستان معتاد، معاشرت با آنان و تشویق به مصرف مجدد مواد از جانب ایشان می‌باشد.

هاشمی و همکاران (۱۳۸۹)، در پژوهش خود با عنوان "نقش باورهای غیر منطقی، ادراکات خود کارآمدی و حمایت اجتماعی در عود اختلال سوء مصرف مواد" که بر روی ۱۰۰ نفر از کسانی که عود مکرر داشتند و ۱۰۰ نفر از کسانی که عود نداشتند و به صورت نمونه‌گیری در دسترس از سازمان بازرسی و توانبخشی شهر تبریز انتخاب شده بودند، انجام دادند به این نتیجه رسیدند که افرادی که دچار عود نشده‌اند، نسبت به افرادی که دچار عود شده‌اند، از نظر باورهای غیر منطقی وضعیت بهتری دارند.

شرق و همکاران (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان "عوامل مؤثر بر عود اعتیاد از دیدگاه معتادین مراجعه کننده به مراکز بررسی ترک اعتیاد استان آذربایجان غربی در سال ۸۸" پژوهشی توصیفی و با روش مبتنی بر هدف، بر روی ۲۲۸ معتاد عود کرده از بین کلیه معتادان مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد استان مذکور، انجام دادند و در نهایت نداشتن تفریحات و سرگرمی سالم در اوقات فراغت را به عنوان عامل مهم فرهنگی در عود اعتیاد معرفی کردند.

ظفری‌نیا و همکاران (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی عوامل مؤثر در عود اعتیاد در مراجعین به مراکز ترک اعتیاد شهرستان خرم‌آباد (سه ماه: شهریور، مهر، آبان ۱۳۹۰)" با مطالعه توصیفی که بر روی ۱۲۰ نفر از معتادان انجام دادند، نتیجه گرفتند که یکی از علل عود اعتیاد در زمینه فرهنگی، عدم تفریح و سرگرمی سالم می‌باشد.

شاطریان و همکاران (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای تحت عنوان "عوامل مرتبط با عود اعتیاد در بیماران مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد شهر ایلام" در یک مطالعه مورد-شاهدی انجام گرفته در سال ۱۳۹۱ بر روی افراد سوء مصرف کننده مواد مخدر ساکن شهر ایلام از ۴ مرکز ترک اعتیاد و به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای شامل: ۹۳ نفر گروه مورد (افراد معتادی که کمتر از ۶ ماه از ترک اعتیاد، بازگشت مجدد داشتند) و ۹۳ نفر گروه شاهد (افراد معتادی که در مدت زمان ۶ ماه از شروع ترک، بازگشت مجدد نداشتند)، تحصیلات پایین و ترغیب دوستان معتاد به مصرف مجدد را از عوامل مؤثر در عود اعتیاد بیان کردند.

صفری و موسوی‌زاده (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی عوامل مؤثر در بازگشت به سوء مصرف مواد در مراجعین به مراکز ترک اعتیاد شهرستان مراغه در سال ۱۳۹۰" پژوهشی از نوع توصیفی-مقطعی و به روش نمونه در دسترس بین ۳۸۰ مددجوی مراجعه کننده به مراکز ترک اعتیاد شهر مراغه که حداقل یکبار سابقه بازگشت به مصرف مواد مخدر را داشتند، انجام دادند که در نهایت کم سواد بودن و معاشرت با دوستان معتاد از مهم‌ترین عوامل عود اعتیاد معرفی شدند.

فرجی (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای تحت عنوان "تحلیل اجتماعی عوامل مؤثر بر بازگشت مجدد به مصرف مواد" مطابق یافته‌های پژوهشی که به صورت پیمایشی و به روش مطالعه موردی بر روی ۴۷۰ نفر از

افراد معتاد حاضر در مرکز اقامتی درمانی ماده ۶۱ استان البرز انجام داد، تحصیلات پایین را به عنوان یکی از عوامل سوق دهنده به سمت گرایش مجدد به اعتیاد بیان نمود.

قاسمی و همکاران (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان "عوامل اجتماعی مرتبط با بازگشت به اعتیاد در میان معتادان بهبود یافته (نمونه مورد مطالعه: شهر گیلان غرب)" در پژوهشی میدانی با تکنیک پیمایش، تعداد ۸۰ نفر از معتادانی را که در شهر گیلان غرب پس از ترک، دوباره به سراغ اعتیاد رفته‌اند به عنوان حجم نمونه مورد بررسی قرار دادند که یافته‌های پژوهش آنان حاکی از این است که بین بی‌سوادی یا کم سوادی و نیز کم بودن میزان دین‌داری با عود رابطه مستقیم وجود دارد.

در خصوص پژوهش‌های خارجی انجام گرفته نیز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

والتون^۱ و همکاران (۱۹۹۵)، عامل شرکت در فعالیت‌های تقویت کننده مصرف، لوینسون^۲ و همکاران (۱۹۹۷)، عامل نداشتن تفریحات و سرگرمی سالم در اوقات فراغت، لئورنته^۳ و دیگران (۱۹۹۸)، عامل بی‌سوادی یا تحصیلات پایین، الیس^۴ و همکاران (۲۰۰۴)، و رحمان^۵ و همکاران (۲۰۱۵)، عوامل فشار همسالان و تشویق از جانب آنان به مصرف مجدد مواد، و سوانپول^۶ (۲۰۱۴)، عوامل برچسب معتاد خوردن از طرف اعضای جامعه، تشویق به مصرف مجدد مواد از جانب دوستان معتاد، و نداشتن تفریحات و سرگرمی سالم در اوقات فراغت را در پژوهش‌های خود از عوامل فرهنگی سوق دهنده فرد به اعتیاد مجدد بعد از اقدام قبلی برای قطع مصرف بیان کرده‌اند.

ابزار و روش

در تحقیق حاضر که از نوع توصیفی-مقطعی است، جهت گردآوری اطلاعات و داده‌های پژوهش از روش‌های کتابخانه‌ای و پیمایش استفاده شده است. قسمت اول که پیشینه نظری و عملی می‌باشد، از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و ابزار اطلاعاتی روز هم‌چون اینترنت تدوین گردید و قسمت دوم که مطالعات پیمایشی است از طریق پرسشنامه محقق ساخته که توسط پژوهشگران تحقیق حاضر با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و مرور پیشینه موضوع و بر حسب اهداف و متغیرهای مورد نظر، اقدام به ساخت آن شده و روایی آن با نظر اساتید و صاحب‌نظران، مورد سنجش و تأیید قرار گرفته است، انجام گردید. جامعه آماری این تحقیق، شامل: ۱. مددجویان (معتادان بازگشت کننده خودمعرف)، ۲. مددکاران، مشاوران، پزشکان یا روان‌پزشکان، و ۳. اعضای خانواده مددجویان مراکز ترک اعتیاد تحت نظارت اداره

¹. Walton

². Levinson

³. Liorente

⁴. Ellis

⁵. Rahman

⁶. Swanepoel

بهزیستی شهرستان اندیمشک در سال ۱۳۹۸ می‌باشد که از میان آن‌ها ۱۵۰ نفر به نسبت مساوی (هر گروه ۵۰ نفر) و با روش انتخاب تصادفی - طبقه‌ای مورد ارزیابی قرار گرفته و به همین تعداد پرسشنامه محقق ساخته تنظیم و ارائه گردید. در آمار توصیفی، اطلاعات دموگرافیک و جمعیت‌شناختی نمونه بررسی شد و در آمار استنباطی نیز ابتدا نرمال بودن داده‌ها با استفاده از آزمون تک کولموگروف اسمیرنوف بررسی گردید و سپس با استفاده از آزمون خی دو کوکران سطح معناداری هر کدام از مؤلفه‌های عوامل فرهنگی شامل باورهای مثبت در استفاده از مواد مخدر جهت تسکین و درمان بیماری‌ها یا مشکلات جسمی، تضعیف باورهای دینی و اخلاقی، برجسب‌زنی (برچسب معتاد خوردن)، تشویق دوستان مصرف کننده به استعمال مجدد مواد مخدر، عدم اختصاص برنامه جهت گذراندن اوقات فراغت، گذراندن اوقات فراغت با تفریحات ناسالم، شکست یا افت تحصیلی، تغذیه ناسالم، ورزش نکردن، مهاجرت از روستا به شهر و قرار گرفتن در محیطی تازه، عدم آگاهی و شناخت نسبت به ماهیت و مشخصات مواد مخدر جدید، کاهش یا قطع روابط فامیلی، تبعیض بین فرزندان، تبلیغات در مورد کارکردهای بهداشتی و زیبایی برخی از مواد مخدر، زندان رفتن، از دست دادن یا کاهش فرصت ازدواج، و عدم پیگیری دستگاه‌های ذی‌ربط، بررسی و نهایتاً با استفاده از آزمون فریدمن نسبت به رتبه‌بندی این مؤلفه‌ها اقدام شد که همگی این عملیات آماری توسط نرم‌افزار spss انجام گرفته‌است.

یافته‌ها

فراوانی گروه سنی نمونه آماری مؤید این است که ۱۰/۶۷ درصد در محدوده سنی ۲۰ سال و کمتر، ۵۲/۶۷ درصد در محدوده سنی ۲۱ تا ۴۰ سال، ۳۴ درصد در محدوده سنی ۴۱ تا ۶۰ سال و ۲/۶۶ درصد در محدوده سنی ۶۱ سال و بیشتر قرار دارند. توزیع پاسخگویان بر حسب جنسیت و نیز وضعیت تأهل نشان می‌دهد از بین افراد مورد بررسی در این پژوهش ۸۵/۳۳ درصد افراد را مردان و ۱۴/۶۷ درصد را زنان تشکیل می‌دهند که ۴۵/۳۳ درصد افراد مجرد، و ۵۴/۶۷ درصد افراد متأهل می‌باشند. همچنین فراوانی میزان تحصیلات نمونه آماری بدین صورت است که ۶۳/۳۳ درصد افراد دارای تحصیلاتی در حد دیپلم یا پایین‌تر، ۱۲/۶۷ درصد افراد دارای تحصیلاتی در حد فوق دیپلم، ۱۴/۶۷ درصد دارای تحصیلاتی در حد لیسانس، ۹/۳۳ درصد دارای تحصیلات در مقطع فوق لیسانس یا بالاتر می‌باشند.

سؤال تحقیق این بود که عوامل فرهنگی بازگشت به اعتیاد در بین معتادان خودمعرف کدامند و میزان تأثیر آن‌ها چقدر است؟ در پاسخ به این سؤال بر اساس یافته‌های مطالعات نظری و جدول تحلیلی تحقیق، عواملی به عنوان گویه‌های پژوهش در پرسشنامه قرار گرفت.

ابتدا جهت بررسی توزیع نرمال داده‌ها با استفاده از آزمون تک کولموگروف - اسمیرنوف مطابق جدول (۱)، نرمال بودن توزیع گویه‌های عوامل فرهنگی احراز گردید.

جدول شماره (۱): نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع عوامل فرهنگی

نام متغیر	تعداد گویه	آماره Z	معناداری	نوع پراکندگی
عوامل فرهنگی	۱۷	۰/۱۷۰	۰/۰۰۱	نرمال

سپس برای بررسی قابلیت تعمیم نتایج تحقیق مؤلفه‌های عوامل فرهنگی به کل جامعه آماری، آزمون کوکران به عمل آمد که به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول شماره (۲): تجزیه و تحلیل مؤلفه‌های عوامل فرهنگی با تست خی دو کوکران

دامنه تست	جمع مربعها	درجه آزادی	مربع میانه	Q کوکران	سطح معناداری
بین پاسخ دهندگان	۴۱۶۳/۳۵۳	۱۴۹	۲۷/۹۴۲		
بین مؤلفه‌ها	۴۱۶/۸۴۲	۱۶	۲۶/۰۵۳		
باقیمانده	۳۰۹/۰۴۱	۲۳۸۴	۰/۱۳۰		
درون پاسخ دهندگان	۷۲۵/۸۸۲	۲۴۰۰	۰/۳۰۲		
جمع	۴۸۸۹/۲۳۵	۲۵۴۹	۱/۹۱۸	۱۳۷۸/۲۱۲	۰/۰۰۱

مطابق جدول (۲)، آزمون تجزیه و تحلیل گویه‌های عوامل فرهنگی با تست کوکران نشان می‌دهد که مقدار جمع مربعها عدد ۴۱۶/۸۴۲ و درجه آزادی ۱۶ و Q کوکران ۱۳۷۸/۲۱۲ با سطح معناداری ۰/۰۰۱ از سطح خطای ۰/۰۵ کمتر است، پس با اطمینان ۰/۹۵ نتیجه می‌گیریم که یافته‌های تحقیق، قابلیت تعمیم به کل جامعه آماری را دارند.

بر اساس اطلاعات مستخرج از پرسشنامه‌های تنظیمی، نظرات پاسخ دهندگان در جدول (۳) خلاصه

شده است:

جدول شماره (۳): جمع‌بندی نظرات پاسخ دهندگان در مورد گویه‌های تحقیق

شماره گویه	میانگین وزنی	انحراف معیار
۱	۳/۰۶	۱/۲۹
۲	۲/۶۶	۱/۳۷
۳	۳/۴	۱/۳۴
۴	۳/۶۶	۱/۳۱
۵	۳/۱۲	۱/۱۹
۶	۳/۴۱	۱/۲۵
۷	۲/۱۶	۱/۲۶
۸	۲/۵۵	۱/۰۳
۹	۲/۵۴	۱/۲۸
۱۰	۲/۵۲	۱/۴
۱۱	۳/۰۴	۱/۲۹
۱۲	۲/۹۹	۱/۴۱
۱۳	۲/۴	۱/۲۹
۱۴	۲/۵۷	۱/۲۶
۱۵	۲/۴۶	۱/۵۵
۱۶	۲/۵۵	۱/۴
۱۷	۳/۱۴	۱/۳۴

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر باورهای مثبت در استفاده از مواد مخدر جهت تسکین و درمان بیماری‌ها یا مشکلات جسمی در بازگشت به اعتیاد:

گویه اول پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما باورهای مثبت در استفاده از مواد مخدر جهت تسکین و درمان بیماری‌ها یا مشکلات جسمانی به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۱۶ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۱۶ درصد افراد در حد کم، ۲۴ درصد در حد متوسط، ۲۸/۶۷ درصد در حد زیاد و ۱۵/۳۳ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر تضعیف باورهای دینی و اخلاقی در بازگشت به اعتیاد:

گویه دوم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما تضعیف باورهای دینی و اخلاقی به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۲۶/۶۷ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۲۴ درصد افراد در حد کم، ۲۰ درصد در حد متوسط، ۱۵/۳۳ درصد در حد زیاد و ۱۴ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر برچسب‌زنی (برچسب معتاد خوردن) در بازگشت به اعتیاد:

گویه سوم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما برچسب‌زنی (برچسب معتاد خوردن) به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۱۱/۳۳ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۱۸/۶۷ درصد افراد در حد کم، ۱۴/۶۷ درصد در حد متوسط، ۲۹/۳۳ درصد در حد زیاد و ۲۶ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر تشویق دوستان مصرف کننده به استعمال مجدد مواد در بازگشت به اعتیاد:

گویه چهارم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما تشویق دوستان مصرف کننده به استعمال مجدد مواد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۵/۳۳ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۲۰ درصد افراد در حد کم، ۱۶/۶۷ درصد در حد متوسط، ۱۹/۳۳ درصد در حد زیاد و ۳۸/۶۷ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر عدم اختصاص برنامه جهت گذراندن اوقات فراغت در بازگشت به اعتیاد:

گویه پنجم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما عدم اختصاص برنامه جهت گذراندن اوقات فراغت به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۱۲ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۱۸ درصد افراد در حد کم، ۲۷/۳۳ درصد در حد متوسط، ۳۰/۶۷ درصد در حد زیاد و ۱۲ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر گذراندن اوقات فراغت با تفریحات ناسالم در بازگشت به اعتیاد:

گویه ششم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما گذراندن اوقات فراغت با تفریحات ناسالم به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۹/۳۳ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۱۷/۳۳ درصد افراد در حد کم، ۱۶/۶۷ درصد در حد متوسط، ۳۶ درصد در حد زیاد و ۲۰/۶۷ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر شکست یا افت تحصیلی در بازگشت به اعتیاد:

گویه هفتم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما شکست یا افت تحصیلی به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۴۲ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۲۶/۶۷ درصد افراد در حد کم، ۱۴ درصد در حد متوسط، ۸ درصد در حد زیاد و ۹/۳۳ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر تغذیه ناسالم در بازگشت به اعتیاد:

گویه هشتم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما تغذیه ناسالم به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۲۸ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۲۴/۶۷ درصد افراد در حد کم، ۲۳/۳۳ درصد در حد متوسط، ۱۲ درصد در حد زیاد و ۱۲ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر ورزش نکردن در بازگشت به اعتیاد:

گویه نهم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما ورزش نکردن به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۲۵/۳۲ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۲۸/۶۷ درصد افراد در حد کم، ۲۲/۶۷ درصد در حد متوسط، ۱۲/۶۷ درصد در حد زیاد و ۱۰/۶۷ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر مهاجرت از روستا به شهر و قرار گرفتن در محیطی تازه در بازگشت به اعتیاد:

گویه دهم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما مهاجرت از روستا به شهر و قرار گرفتن در محیطی تازه به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۳۴/۶۷ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۱۷/۳۳ درصد افراد در حد کم، ۲۱/۳۳ درصد در حد متوسط، ۱۴ درصد در حد زیاد و ۱۲/۶۷ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر عدم آگاهی و شناخت نسبت به ماهیت و مشخصات مواد مخدر جدید در بازگشت به اعتیاد:

گویه یازدهم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما عدم آگاهی و شناخت نسبت به ماهیت و مشخصات مواد مخدر جدید به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۱۶ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۱۸/۶۷ درصد افراد در حد کم، ۲۵/۳۳ درصد در حد متوسط، ۲۵/۳۳ درصد در حد زیاد و ۱۴/۶۷ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر کاهش یا قطع روابط فامیلی در بازگشت به اعتیاد:

گویه دوازدهم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما کاهش یا قطع روابط فامیلی به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۲۸/۶۷ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۲۶/۶۷ درصد افراد در حد کم، ۲۰ درصد در حد متوسط، ۱۵/۳۳ درصد در حد زیاد و ۹/۳۳ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر تبعیض بین فرزندان در بازگشت به اعتیاد: گویه سیزدهم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما تبعیض بین فرزندان به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۳۲/۶۷ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۲۶ درصد افراد در حد کم، ۱۷/۳۳ درصد در حد متوسط، ۱۶/۶۷ درصد در حد زیاد و ۷/۳۳ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر تبلیغات در مورد کارکردهای بهداشتی و زیبایی برخی از مواد مخدر در بازگشت به اعتیاد:

گویه چهاردهم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما تبلیغات در مورد کارکردهای بهداشتی و زیبایی برخی از مواد مخدر به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۲۶/۶۷ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۲۲/۶۷ درصد افراد در حد کم، ۲۵/۳۳ درصد در حد متوسط، ۱۷/۳۳ درصد در حد زیاد و ۸ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر زندان رفتن در بازگشت به اعتیاد: گویه پانزدهم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما زندان رفتن به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۳۳/۳۴ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۱۷/۳۳ درصد افراد در حد کم، ۱۵/۳۳ درصد در حد متوسط، ۱۴ درصد در حد زیاد و ۲۰ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر از دست دادن یا کاهش فرصت ازدواج در بازگشت به اعتیاد:

گویه شانزدهم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما از دست دادن یا کاهش فرصت ازدواج به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۳۱/۳۳ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۲۴/۶۷ درصد افراد در حد کم، ۱۳/۳۳ درصد در حد متوسط، ۱۸/۶۷ درصد در حد زیاد و ۱۲ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

- تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده در مورد میزان تأثیر عدم پیگیری دستگاه‌های ذی‌ربط در بازگشت به اعتیاد:

گویه هفدهم پرسشنامه در مورد علل فرهنگی این بود که به نظر شما عدم پیگیری دستگاه‌های ذی‌ربط به چه میزان در بازگشت به اعتیاد مؤثر است؟

نتایج پاسخگویی بر اساس تجزیه و تحلیل آماری نظرات پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که ۱۶ درصد افراد تأثیر این موضوع در بازگشت به اعتیاد را در حد خیلی کم، ۱۷/۳۳ درصد افراد در حد کم، ۲۲/۶۷ درصد در حد متوسط، ۲۴/۶۷ درصد در حد زیاد و ۱۹/۳۳ درصد در حد خیلی زیاد می‌دانند.

در نهایت با استفاده از آزمون رتبه‌بندی فریدمن نسبت به اولویت‌بندی گویه‌های تحقیق اقدام گردید که نتایج آن در جدول زیر قابل مشاهده می‌باشد.

جدول شماره (۴): رتبه‌بندی مؤلفه‌های عوامل فرهنگی بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	عنوان گویه	میانگین وزنی	درصد تأثیر
۱	تشویق دوستان مصرف کننده به استعمال مجدد مواد	۳/۶۶	۷۳/۲
۲	گذراندن اوقات فراغت با تفریحات ناسالم	۳/۴۱	۶۸/۲
۳	برچسب‌زنی (برچسب معتاد خوردن)	۳/۴	۶۸
۴	عدم پیگیری دستگاه‌های ذی‌ربط	۳/۱۴	۶۲/۸
۵	عدم اختصاص برنامه جهت گذراندن اوقات فراغت	۳/۱۲	۶۲/۴
۶	باورهای مثبت در استفاده از مواد مخدر جهت تسکین و درمان بیماری‌ها یا مشکلات جسمی	۳/۰۶	۶۱/۲
۷	عدم آگاهی و شناخت نسبت به ماهیت و مشخصات مواد مخدر جدید	۳/۰۴	۶۰/۸
۸	تضعیف باورهای دینی و اخلاقی	۲/۶۶	۵۳/۲
۹	تبلیغات در مورد کارکردهای بهداشتی و زیبایی برخی از مواد مخدر	۲/۵۷	۵۱/۴
۱۰	تغذیه ناسالم	۲/۵۵	۵۱
۱۱	از دست دادن یا کاهش فرصت ازدواج	۲/۵۵	۵۱
۱۲	ورزش نکردن	۲/۵۴	۵۰/۸
۱۳	مهاجرت از روستا به شهر و قرار گرفتن در محیطی تازه	۲/۵۲	۵۰/۴
۱۴	کاهش یا قطع روابط فامیلی	۲/۵	۵۰
۱۵	زندان رفتن	۲/۴۶	۴۹/۲
۱۶	تبعیض بین فرزندان	۲/۴	۴۸
۱۷	شکست یا افت تحصیلی	۲/۱۶	۴۳/۲

بحث و نتیجه‌گیری

در خصوص گرایش به اعتیاد به عنوان مهم‌ترین آسیب اجتماعی شناخته شده، عوامل متعددی مؤثر هستند که هریک به تنهایی یا در تعامل با عامل یا عوامل دیگر پس از دوره‌ای اجتناب از مصرف می‌توانند زمینه‌ساز بحرانی فردی - اجتماعی به نام عود یا بازگشت شوند. لذا شناسایی علل و عوامل عود اعتیاد جهت پیشگیری از وقوع آن، بزرگ‌ترین چالشی است که جرم‌شناسان، جامعه‌شناسان، روان‌شناسان و به طور کلی متخصصان علوم رفتاری و آسیب‌شناسی، در حوزه اعتیاد با آن مواجه هستند. لذا مطالعه حاضر با هدف رتبه‌بندی عوامل بازگشت به اعتیاد در بین معتادان خودمعرف در حیطه عوامل فرهنگی از دید سه گروه: مددجویان خودمعرف، مددکاران، مشاوران و پزشکان یا روان‌پزشکان و نیز اعضای خانواده مددجویان، بین واحدهای پژوهش در مراکز بازپروری و درمان اعتیاد دارای مجوز بهزیستی شهرستان اندیمشک از توابع استان خوزستان در آذر ماه ۱۳۹۸ انجام گرفت، که در نهایت همان گونه که در جدول (۴) مشاهده می‌شود به نظر پاسخ دهندگان، از بین مؤلفه‌های عوامل فرهنگی به ترتیب تشویق دوستان مصرف کننده به استعمال مجدد مواد، گذراندن اوقات فراغت با تفریحات ناسالم، برچسب‌زنی (برچسب معتاد خوردن)، عدم پیگیری دستگاه‌های ذی‌ربط، عدم اختصاص برنامه جهت گذراندن اوقات فراغت، باورهای مثبت در استفاده از مواد مخدر جهت تسکین و درمان بیماری‌ها یا مشکلات جسمی، عدم

آگاهی و شناخت نسبت به ماهیت و مشخصات مواد مخدر جدید، تضعیف باورهای دینی و اخلاقی، تبلیغات در مورد کارکردهای بهداشتی و زیبایی برخی از مواد مخدر، تغذیه ناسالم، از دست دادن یا کاهش فرصت ازدواج، ورزش نکردن، مهاجرت از روستا به شهر و قرار گرفتن در محیطی تازه، کاهش یا قطع روابط فامیلی، زندان رفتن، تبعیض بین فرزندان، و شکست یا افت تحصیلی با درصد تأثیر ذکر شده در جدول، دارای بیشترین و کمترین تأثیر بر بازگشت معتادان خودمعرف به اعتیاد می‌باشند. با توجه به یافته‌های تحقیق، عوامل شماره ۸ تا ۱۷ به دلیل سطح تأثیر کمتر از ۶۰ درصد و میانگین کمتر از ۳ قابل صرف نظر هستند. بنابراین عوامل فرهنگی مؤثر بر بازگشت به اعتیاد معتادان خودمعرف را می‌توان شامل مؤلفه‌های تشویق دوستان مصرف‌کننده به استعمال مجدد مواد، گذراندن اوقات فراغت با تفریحات ناسالم، برچسب‌زنی (برچسب معتاد خوردن)، عدم پیگیری دستگاه‌های ذی‌ربط، عدم اختصاص برنامه جهت گذراندن اوقات فراغت، باورهای مثبت در استفاده از مواد مخدر جهت تسکین و درمان بیماری‌ها یا مشکلات جسمی، و عدم آگاهی و شناخت نسبت به ماهیت و مشخصات مواد مخدر جدید دانست.

یافته‌های پژوهش سوانپول (۲۰۱۴)، در خصوص ارتباط بین مؤلفه برچسب معتاد خوردن از طرف اعضای جامعه و بازگشت به اعتیاد، با نتایج تحقیق پیش رو همخوانی دارد. اما نتایج پژوهش والتون و همکاران (۱۹۹۵)، در مورد ارتباط بین مؤلفه شرکت در فعالیت‌های تقویت‌کننده مصرف (که یکی از مظاهر آن تبلیغات در مورد کارکردهای بهداشتی و زیبایی برخی از مواد مخدر است) و بازگشت به اعتیاد، و نتایج تحقیق لئورنته و دیگران (۱۹۹۸)، شاطریان و دیگران (۱۳۹۳)، صفری و موسوی‌زاده (۱۳۹۳)، فرجی (۱۳۹۵)، و قاسمی و دیگران (۱۳۹۵)، در مورد ارتباط بین مؤلفه تحصیلات پایین یا شکست تحصیلی و بازگشت به اعتیاد، و نیز یافته‌های حاصل از تحقیق قاسمی و دیگران (۱۳۹۵)، در خصوص وجود ارتباط بین مؤلفه کم بودن یا تضعیف میزان دین‌داری و بازگشت به اعتیاد، با نتایج پژوهش حاضر کاملاً مغایرت دارد. لوینسون و دیگران (۱۹۹۷)، شرق و دیگران (۱۳۹۰)، ظفری‌نیا و دیگران (۱۳۹۰)، و سوانپول (۲۰۱۴)، در مورد ارتباط بین مؤلفه گذراندن اوقات فراغت با تفریحات ناسالم و بازگشت به اعتیاد، نتایج مشابهی با محققان پژوهش حاضر به دست آورده‌اند. هم‌چنین در خصوص ارتباط بین مؤلفه معاشرت با دوستان معتاد و تشویق از جانب آنان به استعمال مجدد مواد و بازگشت به اعتیاد، نتایج حاصل شده از تحقیقات امینی و دیگران (۱۳۸۲)، صادقیه اهری و دیگران (۱۳۸۳)، فلاح‌زاده و حسینی (۱۳۸۵)، دین‌محمدی و دیگران (۱۳۸۶)، حسینی حاجی‌بکنده و دیگران (۱۳۸۷)، فیاضی و دیگران (۱۳۸۸)، ناستی-زایی و دیگران (۱۳۸۹)، برماس و دیگران (۱۳۹۰)، شرق و دیگران (۱۳۹۰)، طراحی و دیگران (۱۳۹۲)، صفری و موسوی‌زاده (۱۳۹۳)، شاطریان و دیگران (۱۳۹۳)، قاسمی و دیگران (۱۳۹۵)، آقاخانی و دیگران (۱۳۹۶)، سوانپول (۲۰۱۴)، و رحمان و دیگران (۲۰۱۵)، و نیز یافته‌های تحقیق هاشمی و دیگران (۱۳۸۹)، در مورد ارتباط بین مؤلفه باورهای مثبت در استفاده از مواد مخدر جهت تسکین و درمان

بیماری‌ها یا مشکلات جسمانی و بازگشت به اعتیاد، با نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر کاملاً مطابقت دارد.

پیشنادهای پژوهشی

- با توجه به این که ترکیب و میزان تأثیر هر یک از عوامل عود اعتیاد در طول زمان و مکان متغیر است، پیشنهاد می‌شود که در شهرهای مختلف و در مقاطع زمانی متفاوت، تحقیقات علت‌شناسی بازگشت به اعتیاد انجام شده و یافته‌های آن‌ها توسط مراجع ذی‌ربط به کار بسته شود.

- با توجه به این که مطالعات علت‌شناسی خود به خود منجر به کاهش بازگشت به اعتیاد نخواهد شد لازم است که این یافته‌ها در قالب راهکارهای پیشگیری ارائه و پیگیری شوند.

پیشنادهای کاربردی

- با توجه به این که یکی از عوامل مؤثر در اعتیاد مجدد افراد، تشویق وی به استعمال مجدد مواد مخدر از جانب دوستان مصرف‌کننده و معتاد او (یار بازی) می‌باشد، لذا والدین و اطرافیان فرد در حال ترک، بایستی در زمینه دوست‌یابی و عدم مراوده و معاشرت فرد در حال ترک یا ترک‌کرده با دوستان ناباب و معتادش نظارت و مراقبت لازم را به عمل آورند که تا حدود زیادی از عود این معضل در وی پیشگیری شود.

- عامل مهم دیگر در عود اعتیاد از منظر پاسخگویان، گذراندن اوقات فراغت فرد در حال ترک با تفریحات ناسالم است؛ که در این خصوص توجه به غنی‌سازی اوقات فراغت مددجوی در حال ترک اعتیاد با فعالیت‌های مفرح و تفریحات سالم به عنوان جایگزین شرایط و تفریحات پرخطر، از سوی خانواده‌ها و مسئولان ذی‌ربط بایستی مورد توجه ویژه قرار گیرد.

- بسیاری از موقعیت‌های اجتماعی فرد در حال ترک اعتیاد یا فرد ترک کرده می‌تواند تحت تأثیر برچسب معتاد و نگرش منفی افراد جامعه و حتی اعضای خانواده و دوستان و نحوه تعامل و برخورد آنان، مورد خدشه قرار گیرد. لذا از آن جایی که بر اساس یافته‌های تحقیق و نتایج به دست آمده، برچسب‌زنی به عنوان هشتمین عامل مؤثر بازگشت به اعتیاد معرفی گشته است، توصیه می‌گردد جهت جلوگیری از بازگشت به اعتیاد در فرد در حال ترک که عود استعمال مواد مخدر به دلیل این برچسب در وی محتمل می‌باشد، تشویق و هدایت وی به سمت مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی پذیرنده و دوری از موقعیت‌ها و شرایط برچسب‌زن مدنظر قرار گیرد؛ و همچنین دولت نیز می‌بایست تلاش کند سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های خود را بر این اساس تنظیم نماید که نگرش افراد جامعه نسبت به اعتیاد و افراد معتاد تغییر کند و این سیاست تغییر نگرش را به عنوان پیش‌ساز فرهنگی در جامعه نهادینه کند.

- نظارت و حمایت بیشتر خانواده و نیز نهادهای درمانی و ترک اعتیاد حین و پس از بهبودی فرد

- مراقبت طولانی مدت و هدفمند از بهبود یافتگان از اعتیاد
- نظارت دقیق تر تیروی انتظامی و مسئولان مربوطه بر اماکن توزیع و مصرف مواد مخدر
- تأمین کارشناس امور فرهنگی برای مراکز ترک اعتیاد.

محدودیت‌های تحقیق

انجام تحقیق با محدودیت‌های ذیل‌الذکر مواجه بود:

۱. یکی از محدودیت‌های اصلی در این تحقیق، لزوم رعایت اصل گمنامی معتادان حضور یافته در جلسه پاسخگویی به پرسشنامه بود که محدودیت مذکور، اجازه حضور به محقق در این جلسه و مصاحبه رو در رو با مددجو را نمی‌داد.
۲. چون ابزار گردآوری تحقیق، پرسشنامه بود لذا این احتمال وجود دارد که افراد پاسخگو به سؤالات طراحی شده، به جای پاسخگویی بر اساس واقعیت، به گونه‌ای که صلاح می‌دانستند به پرسش‌ها پاسخ داده باشند.
۳. به دلیل عدم وجود مراکز ترک اعتیاد بانوان در شهرستان اندیمشک، انتخاب آزمودنی‌ها در بین گروه مددجویان (معتادان در حال ترک)، تنها از میان جامعه مردان بود.

تعارض منافع

"بنابر اظهار نویسندگان، مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده‌است."

منابع

1. Aghakhani, N; Zareei Kheirabad, A; Gharadaghi, J; Nazimi, N; Soheili, A. & Dalir rad, M. (2017). A Survey on Reasons for Re-addiction to Metamphetamine among Addicts Referred to Addiction Treatment Centers in Urmia, Iran. *Iran J Forensic Med*, 23 (2), P.p: 104-114.
2. Amini, K; Amini, D; Afsharimogadam, F. & Azar, M. (2003). Social and environmental factors related to return of addicts to consumption of opiates referring to addiction centers in Hamadan, *Zanjan Med Univ J*, 11 (45), P.p: 41-56.
3. Barmass, H; Mehrabi Rezveh, F; Zangeneh Motlagh, F. & Ghaziani, M. (2011). Assessment of the causes of drug abuse in the city of Arak, the Conference on the role of knowledge and academics in the prevention of crime and social damages, Islamic Azad University of Shushtar.
4. Bayati, P. (2010). A study on the effective social-cultural factors on women's addiction. *etiadjajohi*, 4 (14), P.p: 7-16.
5. Din Mohammadi, M. R; Amini, K. & Yazdan Khah, M. R. (2007). Survey of Social and Environmental Factors Related to the Relapse of Addiction in Volunteer Addicted Individuals In Welfare Organization of Zanjan. *J Adv Med Biomed Res*, 15 (59), P.p: 85-94.
6. Ellis, B; Bernichon, T; Yu, P; Roberts, T. & Herrell, J. M. (2004). Effect of social support on substance abuse relapse in a residential treatment setting for women. *Evaluation and program planning*. 27 (2). P.p: 21
7. Fallahzadeh, H. & Hosseini, N. (2006). The study of the causes of relapse in addicts referring to Behzisti of Yazd, *Tolooe Behdasht*, 5 (1), P.p: 67-73.
8. Faraji, F. (2016). Social analysis of factors influencing the recurrence of substance use (case Study of article 16 of Alborz Province), *Proceedings of the First International Conference on new researches in the field of educational sciences and psychology and social studies of Iran*.
9. Fayyazi, S; Sayadi, N. & Rokh Afrouz, D. (2009). Evaluation of personal, familial and social factors influencing return to addiction in addicts referred to addiction withdrawal centers of Ahvaz City in 2009, research project.
10. Ghasemi, A. R; Sohami, S. & Rezaei, A. (2016). Social factors related to relapse among recovered addicts, the study sample: West Gilan city, the first national conference on future research, humanities and social security, Khorramabad.
11. Hashemi, T; Fotuhie Bonab, S; karimi, H. H. & Bayrami, M. (2010). The Role of Irrational Beliefs, Self Efficacy and Social Support in Relapse of Abuse Disorder. *Etiadjajohi*, 4 (13), P.p :7-24.
12. Hosseini Haji Bekandeh, S. A; Jafari, F. & Zar, A. A. (2008). Related factors in relapse of addiction disease, *Journal of Social Sciences*, 15 (41), P.p: 67-85.
13. Levinson, J. H; Ruiz, P; Millman, R. B. & Langrod, J. G. (1997). *Substance Abuse (A Comprehensive Text Book)*. 3th ed. Boston: Williams & Wilkins, P.p: 674-681.
14. Liorente, D. P; Fernandez, G. C. & Gutierz, F. M. (1998). Vielva PI. Psychological and behavioral factors associated with relapse among heroin abusers treatd in therapeutc communities. *Addic Behav*, 23, P.p: 155-69.
15. Nastizayi, N; Hezareh Moghadam, M. & Mollazehi, A. (2010). The Study of Factors for Recurred Addiction from the View of Self-Introduced Addicts to the Addiction Abandonment Centers of Zahedan. *Nursing and Midwifery Journal*, 8 (3), P.p:169-174.

16. Rahman, M. M; Rahaman, M. M; Hamadani, J. D; Mustafa, K. & Shariful Islam, Sh. M. (2015). Psycho-social factors associated with relapse to drug addiction in Bangladesh, *Journal of Substance Use*. DOI: 10.3109/14659891.2015.1122099.
17. Sadegiye Ahari, S; Azami, A., Barak, M; Amani, F. & Firuz, S. (2004). Reviewing the causes of recurred addiction in patients who referred to centers introduced of Tehran welfare. *Ardabil Med Univ*, 3 (4), P.p: 36-40.
18. Safari, M. & Mousavizadeh, S. N. (2014). The study of effective factors on drug abuse in patients referred to addiction centers in Maragheh City, *Journal of Nursing and Midwifery, Shahid Beheshti University of Medical Sciences*, 24 (86), P.p: 64-57.
19. Sharg, A; Shakibi, A; Neisari, R; Aliloo, L. (2011). Survey of factors related to the relapse of addiction from view of addict patients attending to drug abuse treatment clinics in west azerbaijan. *Urmia Med J*, 22 (2), P.p: 129-136.
20. Shaterian, M; Manti, R; Kasani, A. & Manbi, V. (2014). Factors related to addiction recurrence in patients referred to addiction treatment centers in Ilam. *Journal of Ilam University of Medical Sciences*, 22 (6), P.p: 165-173.
21. Swanepoel, Ilze. (2014). The causes of relapse amongst young African adults following in-patient treatment for drug abuse in the Gauteng Province, a mini-dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree Master of social work, University of Pretoria.
22. Tarrahi, M; Ansari, H; Heydari, K; Sharhani, A; Akrami, R. & Holakouie Naeini, K. (2013). Viewpoint of Care Providers and Self-Reported Substance Drug Addicts Referring to Withdrawal Centers About Etiology of Re-Addiction in Khoramabad, 2010. *JRUMS*, 12 (4), P.p :299-308.
23. Walton, M. A; Reish, T. M; Ramanthan, C. S. (1995). Social setting and addiction relapse. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 7(2), P.p: 223-233.
24. Zafarinia, Y; Tarkashund, R; Sarmian, S. & Gouderzi, M. (2011). investigation of the factors affecting the relapse of addiction in the clients of addiction treatment centers of Khorram Abad city (three months: Shahrivar, Mehr, Aban, 2011), National Injury Conference Studies of youth issues, Flavarjan.